

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ
СТУСА

ЛИТВИНЮК МАКСИМ ОЛЕКСАНДРОВИЧ

Допускається до захисту:
завідувач кафедри менеджменту
та поведінкової економіки,
д.е.н., професор

О.А. Дороніна
«__» _____ 2024 р.

РАЦІОНАЛІЗАЦІЯ ВИТРАТ НА ВИРОБНИЦТВО ПРОДУКЦІЇ

Спеціальність 073 Менеджмент
ОП «Менеджмент»

Кваліфікаційна (бакалаврська) робота

Науковий керівник:
Гуцуляк Н.П., доктор філософії,
старший викладач кафедри
менеджменту та поведінкової економіки

(підпис)

Оцінка: _____ / _____ / _____
(бали / за школою ЄТКС / за національною шкалою)

Голова ЕК: _____
(підпис)

Вінниця – 2024

АНОТАЦІЯ

Литвинюк М.О. Раціоналізація витрат на виробництво продукції (робіт, послуг). Спеціальність 073 Менеджмент, Освітня програма «Менеджмент». Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2024.

У кваліфікаційній (бакалаврській) роботі досліджено сутність, напрями та методи раціоналізації витрат на виробництво продукції. Проаналізовано основні підходи до управління витратами на виробництво. Розглянуто методи оптимізації виробничих процесів для зниження витрат. Проведено оцінку ефективності різних методів раціоналізації витрат на прикладі ТОВ Агрофірма «Пріма-Я». Запропоновано комплекс заходів для покращення ефективності виробництва шляхом раціоналізації витрат.

Ключові слова: раціоналізація витрат, оптимізація виробництва, управління витратами, ефективність виробництва, зниження витрат.

55 с., 12 табл., 9 рис., 4 дод., 40 посилань.

ABSTRACT

Lytvynyuk M.O. Rationalization of production (works, services) costs. Specialty 073 Management, Educational program "Management". Vasyl Stus Donetsk National University, 2024.

In the qualification (bachelor's) work, the essence, directions and methods of rationalization of production costs were investigated. The main approaches to the management of production costs are analyzed. Methods of optimizing production processes to reduce costs are considered. The effectiveness of various cost rationalization methods was evaluated using the example of Prima-Ya Agrofirma LLC. A set of measures is proposed to improve production efficiency by rationalizing costs.

Keywords: cost rationalization, production optimization, cost management, production efficiency, cost reduction.

65 pp., 12 tables, 9 figures, 4 appendices, 40 sources.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РАЦІОНАЛЬНОГО ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ВИТРАТ НА ВИРОБНИЦТВО ПРОДУКЦІЇ	8
1.1 Економічна сутність, зміст та класифікація витрат	8
1.2 Характеристика основних функцій та етапів процесу управління витратами на підприємстві	15
1.3 Підходи до формування системи управління витратами	19
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ РАЦІОНАЛІЗАЦІЇ ВИТРАТ НА ВИРОБНИЦТВО ПРОДУКЦІЇ НА ТОВ АГРОФІРМА «ПРІМА-Я»	23
2.1. Організаційно–економічна характеристика ТОВ Агрофірма «Пріма- Я»	23
2.2. Аналіз собівартості продукції та її вплив на прибутковість підприємства	30
2.3. Оцінка ефективності діючої системи управління витратами на ТОВ Агрофірма «Пріма-Я»	34
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РАЦІОНАЛІЗАЦІЇ ВИТРАТ НА ВИРОБНИЦТВО ПРОДУКЦІЇ	38
3.1 Удосконалення ефективності управління витратами на ТОВ Агрофірма «Пріма-Я»	38
3.2 Ефективність зменшення собівартості продукції та збільшення прибутку підприємства як складових процесу раціоналізації витрат на виробництво продукції	43
ВИСНОВКИ	47
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ПОСИЛАНЬ	50
ДОДАТКИ	55

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. На сьогоднішньому етапі розвитку економіки України під впливом всіх трансформаційних процесів та ризиків викликаних війною посилилась важливість правильного управління та раціоналізації витрат на виробництво продукції, робіт чи послуг аби залишитись функціонуючим підприємством здатним протистояти посиленню конкуренції на ринку.

Незалежно від виду, розміру, форми власності кожен суб'єкт підприємницької діяльності протягом досягнення основної своєї мети – отримання прибутку – несе різні види втрат, основними з них є витрати на виробництво, оскільки саме вони забезпечують виробничий процес який прямо впливає на ефективність та фінансові результати діяльності в цілому.

Витрати підприємства одна з важливих економічних категорій, що характеризує прибутковість підприємства та результати його діяльності. Важливою умовою успішної діяльності підприємства є підвищення конкурентоспроможності за рахунок раціоналізації витрат виробництва, що призведе до довгострокового економічного зростання продуктивності підприємства.

Таким чином, зміна умов навколишнього середовища, посилення інфляційних процесів, коливання попиту на продукцію, зміна законодавчо-нормативної бази в галузі вимагають від керівників підприємств забезпечувати контроль над формуванням виробничих витрат та їх раціонального використання, що і обумовлює актуальність обраної теми кваліфікаційної роботи

Мета кваліфікаційної роботи полягає у дослідження теоретичних та практичних аспектів раціоналізації витрат на виробництво продукції ТОВ «Арофірма «Пріма-Я»» та пошук напрямів підвищення їх ефективності.

На основі поставленої мети необхідним є виконання **ряду завдань:**

- визначити економічну сутність, зміст та класифікацію витрат;
- надати характеристику основних функцій та етапів процесу управління витратами на підприємстві;
- визначити підходи до формування системи управління витратами;
- надати організаційно–економічну характеристику ТОВ «Агрофірма «Пріма-Я»»;
- провести аналіз собівартості продукції та її вплив на прибутковість підприємства;
- оцінити ефективність діючої системи управління витратами на ТОВ «Агрофірма «Пріма-Я»»
- розробити напрями підвищення ефективності раціоналізації витрат на виробництво продукції підприємства.

Об’єктом дослідження є процес формування та удосконалення ефективності раціоналізації витрат на виробництво продукції підприємства ТОВ «Агрофірма «Пріма-Я»»

Предмет дослідження – теоретичні та практичні аспекти раціоналізації витрат на виробництво продукції та пошук напрямів удосконалення ефективності їх використання.

Методи дослідження. Для досягнення визначеної мети та поставлених завдань у кваліфікаційній роботі використано сукупність загальнонаукових та спеціальних методів аналізу, а саме: теоретичного узагальнення та системного підходу – для уточнення визначень економічних понять; порівняльного аналізу; економіко–порівняльного та статистичного аналізу; абстрактно-логічного – для формулювання висновків; графічного аналізу – для систематизації результатів у вигляді діаграм; табличного методу – для наочного відображення результатів.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробці та впровадженні пропозицій щодо підвищення ефективності раціоналізації витрат

на виробництво продукції на ТОВ «Агрофірма «Пріма-Я»» за рахунок зменшення собівартості продукції та збільшення прибутку підприємства.

Результати, що були отримані у процесі дослідження, і практичні рекомендації щодо удосконалення ефективності раціоналізації витрат на виробництво продукції, можуть бути використані в управлінській діяльності ТОВ «Агрофірма «Пріма-Я»».

Інформаційною базою дослідження послужили законодавчі та інші нормативні документи методичного характеру, статистичні дані Держкомстату України, нормативно-правові документи різних рівнів управління, публікації у наукових та періодичних виданнях з досліджуваної проблеми та звітність ТОВ «Агрофірма «Пріма-Я»».

Структура кваліфікаційно роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних літературних джерел. Загальний обсяг роботи складає 51 сторінку основного тексту, у тому числі 12 таблиць, 9 рисунків, список використаних посилань складається з 40 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РАЦІОНАЛЬНОГО ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ВИТРАТ НА ВИРОБНИЦТВО ПРОДУКЦІЇ

1.1. Економічна сутність, зміст та класифікація витрат

Сутність витрат з економічної точки зору полягає в оцінці наявних ресурсів, які необхідні для використання в процесі виробничої діяльності. До них належить сировина, робоча сила, енергія, обладнання та інші витрати, які є понесеними в процесі виробництва. Виробнича собівартість – це останочний завершуючий фактор, який формує рентабельність діяльності підприємства і несе прямий вплив на ціну реалізації вже готової продукції (товарів, послуг).

Витрати є важливою і складною економічною категорією, яка займає особливо важливу роль в процесі управління підприємством. Це обумовлено тим, що витрати несуть значний вплив на результати діяльності підприємств, особливо фінансові. Їх призначення полягає у формуванні політики цін, відображенню рівня технології та організації виробничої діяльності, використовуються з оцінки ефективності господарювання шляхом порівняння витрат та результатів діяльності.

Поняття «витрати» протягом тривалого періоду досліджується у працях як вітчизняних науковців, так і закордонних, проте на сьогоднішній день, відсутнє єдине трактування даної дефініції, тому вона є доволі часто досліджуваною (рис. 1.1).

Рисунок 1.1- Підходи до трактування сутності поняття «витрати»

Джерело: [29, с. 1184]

Тлумачення витрат з економічної точки зору різними авторами наведено в таблиці 1. 1.

Дослідження наукової літератури, що визначає термін «витрати», дає висновок, що більшість авторів розуміють витрати ресурсів або коштів, як ті, що витрачаються на виробництво продукції або придбання товарів і послуг. Витрати — це кількість ресурсів, які використовуються компанією, які також відтворюються у грошовій оцінці, отриманій разом із додатковими зобов'язаннями перед кредиторами та бюджетом.

Таблиця 1.1.- Дефініції поняття «витрати» з економічної точки зору

Автор	Трактування
Бутинець Ф. Ф.	Грошове вираження обсягів ресурсів, використаних в процесі виробництва
Дідоренко Т. В.	Витрати, пов'язані з виробництвом, які є загальною вартістю продукції, мають бути виражені як вартість ресурсів, витрачених на її створення.
Родіна О. В.	Усі спожиті ресурси і використані фактори виробництва, що перебувають на обліку, виражені у грошовому еквіваленті, а також використані в процесі фінансовогосподарської діяльності для отримання бажаного ефекту і потрібні для його аналізу, прийняття управлінського рішення на його основі, та є внутрішнім ціноутворюючим чинником.
	Грошова вартість ресурсів, праці, капіталу, природних ресурсів, інформації та інших ресурсів, деяких для виробництва та товарів протягом певного періоду продажу.
Скрипник М І.	Грошові та матеріальні ресурси, що витрачаються на певний період часу процесу в економічному підприємстві, використовують капітал.

Джерело: сформовано автором за даними [29, с. 1182; 5, с. 13; 10, с.78; 33, с. 161]

Витрати, пов'язані з виробництвом на підприємствах і суспільстві в цілому, мають грошову оцінку. Існують загальні витрати, пов'язані з виробництвом, і витрати, пов'язані з готовою продукцією. Грошові витрати виробництва в одиницях продукції описуються собівартістю.

Собівартість — найпоширеніша тема в економічних категоріях. Однак ця ідея практично відсутня в літературі з економічної теорії, вона більш поширена в бухгалтерській професії.

Під час здійснення господарської діяльності підприємства несуть різні витрати. Протест за своїм предметом слово «витрати» є складним і багатограним, що зумовлює необхідність його класифікації.

Витрати підприємства класифікуються за кількістю ознак. Але для розрахунку фінансового результату перш за все необхідно класифікувати витрати за видами діяльності:

- витрати, пов'язані зі звичайною повсюдною діяльністю;
- витрати, пов'язані з надзвичайними подіями [27].

З точки зору звичайної діяльності витрати, які вимагають під час операцій, можна класифікувати як операційні та неопераційні витрати. Діяльність підприємства поділяється на основну та допоміжну діяльність, класифікація витрат, пов'язаних із цією діяльністю, однакова:

- витрати, пов'язані з виробництвом продукції (ціна, яка встановлюється на продукцію);
 - адміністративні витрати (загальногосподарські витрати, витрати на утримання адміністративно-управлінського персоналу тощо);
- витрати на збут (витрати, пов'язані з упаковкою та ремонтом тари, оплата праці та комісійні для продавців, маркетингові витрати тощо);
- інші операційні витрати, включаючи витрати на дослідження та розробки, вартість реалізованої валюти, визнані зобов'язання та відсотки, безнадійні борги тощо).

Фінансова діяльність будь-якого бізнесу передбачає використання коштів у вигляді збитків від участі в капіталі, це збитки, отримані в результаті інвестицій в асоційовані або дочірні компанії, які обліковуються за методом участі в капіталі, і фінансові витрати.

Витрати, пов'язані з інвестиційною діяльністю підприємства, включаючи вартість реалізованих фінансових операцій, необоротні активи та інше майно, пов'язані з підприємством, включаються до цієї категорії.

Витрати, пов'язані з надзвичайними подіями, - це, перш за все, загибель людей внаслідок стихійних лихів, пожеж, техногенних катастроф та інших видів аварій.

Класифікація виробничих витрат за різними ознаками, наведена в таблиці 1.2.

Таблиця 1.2 – Класифікація витрат на виробництво

Ознака	Види витрат
За доцільністю	Продуктивні, непродуктивні
За відношенням до виробничого процесу	Основні, накладні
За єдністю складу	Однoeлементні, комплексні
За способом віднесення на собівартість окремих видів виробництва	Прямі, непрямі
За статтями витрат	Прямі матеріальні, прямі на оплату праці, інші прямі, загальновиробничі
За економічними елементами	Матеріальні, на оплату праці, відрахування на соціальні заходи, амортизація, інші операційні
За календарним періодом	Поточні, довгострокові, одноразові
За видами діяльності	Звичайної діяльності, операційної діяльності, фінансової діяльності, інвестиційної діяльності, надзвичайної діяльності
За видами продукції	На виріб, на типового представника виробів, на групи однорідних виробів, на валову продукцію, на товарну продукцію, на реалізовану продукцію
За визначенням відношення до собівартості	На продукцію, періоду
За характером виробництва	Основного виробництва, допоміжного виробництва, обслуговуючого виробництва
За видами операційної діяльності	Собівартість реалізованої продукції, адміністративні, збутові, інші операційні

Джерело: сформовано автором на основі [17; 26; 28; 38]

Разом з цим, аналіз загальноприйнятих класифікацій витрат і пропозицій щодо їх удосконалення, задокументованих в економічній літературі, показує, що вони мають ряд суттєвих недоліків, які не дозволяють з достатньою повнотою об'єктивно описати предмет дослідження.

В економічній літературі немає універсальної згоди щодо всіх характеристик, які слід віднести до витрат виробництва, немає спільної термінології чи спільного розуміння одних і тих самих характеристик складу витрат. За допомогою однієї термінології іноді пояснюються інші. В існуючих класифікаціях відсутній системний спосіб вибору ознаки, що завдає неповноти та фрагментарності [26].

На даний момент до сих пір немає остаточної спільної думки, щодо правильної кількості класифікаційних ознак для витрат. У зв'язку з цим вважаємо, що неможливо провести універсальну класифікацію витрат. Оскільки здійснюється вплив на даний фактор через галузеву та технологічну особливість виробництва.

Класифікація витрат підприємства за розрахунковими категоріями має особливе значення в практичному застосуванні, що передбачає зв'язок витрат з цільовим призначенням і місцем виникнення. Крім того, важливо розраховувати собівартість конкретної продукції, спостерігати, наскільки вона відповідає встановленим нормам самовартості, аналізувати склад і структуру витрат, визначати вплив факторів на їх зміну, приймати різні рішення щодо зниження собівартості, змінювати асортимент та обсяги виробництва окремих видів продукції [15].

Розглянуто ступінь впливу обсягу виробництва на собівартість продукту, вибрані змінні та постійні витрати, ця класифікація застосувань для вирішення багатьох питань щодо управління витратами, зокрема, використовується при здійсненні операційного аналізу.

Зв'язок між різними витратами представлений на рис.1.2. Ми спостерігаємо, що для прийняття рішень щодо управління необхідно розрізняти витрати, які є змінними, і витрати, які є постійними.

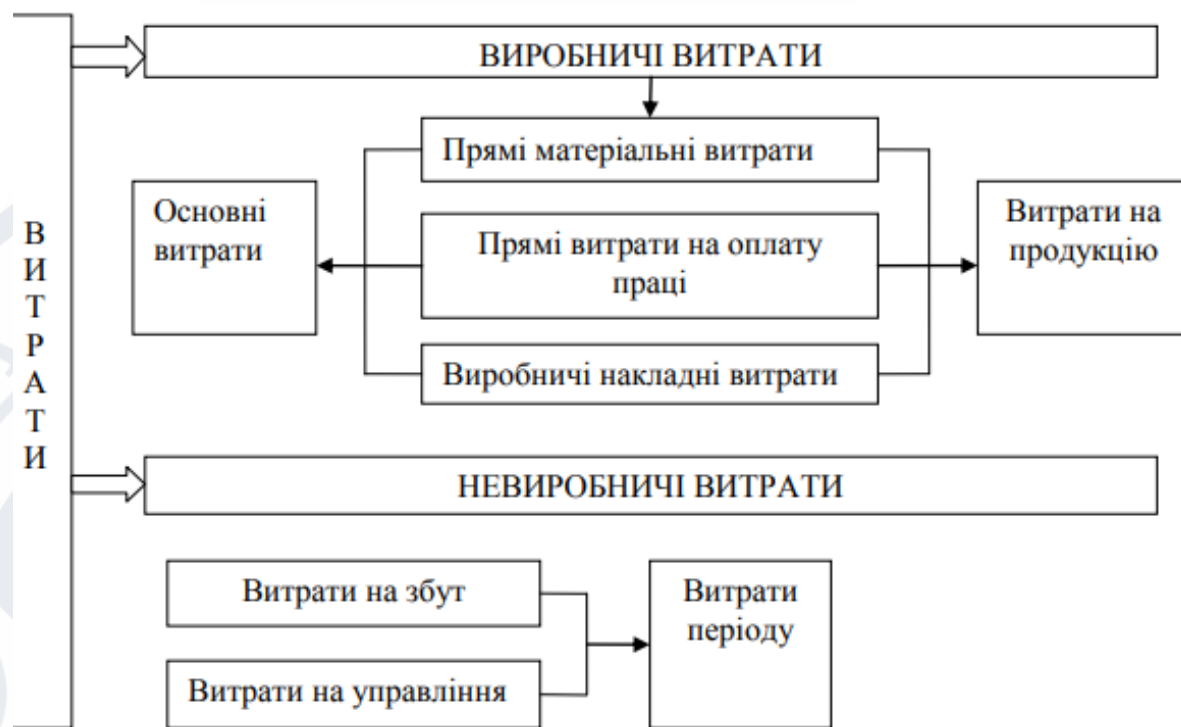

Рисунок 1.2 – Взаємоз'язок видів витрат

Джерело: сформовано автором на основі [26-28]

Змінні виробничі витрати розподіляються між об'єктами витрат відповідно до їх обсягу діяльності, прямих витрат і т.д.), виходячи з фактичного обсягу потужностей, які наявні в поточному звітному періоді [5].

Постійні загальновиробничі витрати складаються з витрат, пов'язаних з утриманням виробничої діяльності та управлінням обсягом, який залишається незмінним. Загальновиробничі витрати розподіляються між різними об'єктами витрат відповідно до їх обсягу діяльності, прямих витрат тощо при максимальній потужності [5].

Як внаслідок, витрати є невід'ємною складовою витратних ресурсів, які використані в процесі виробництва (виконання праці, надання послуг). Витрати є основною складовою економічної діяльності, що призводить до кінцевого результату цієї діяльності: прибутку чи збитку. Вони впливають на ціну продукції, ставку податку та відрахування. Навпаки, законна класифікація витрат

змінює важливу роль в управлінні компанією, це особливо важливо для розуміння складових механізму її управління. Це гарантує точне визначення собівартості продукції (товарів, проектів, послуг) та формування кінцевих фінансових результатів, що дозволяє підприємствам вести ефективну фінансово-господарську діяльність.

1.2. Характеристика основних функцій та етапів процесу управління витратами на підприємстві

З точки зору системного підходу управління витратами підприємства включає всі функції виконання управління. Тобто ці функції реалізуються через ключові елементи прогнозування, планування, організації, координації та регулювання, мотивації, стимулювання та контролю процесів, активації виконання, розподілу, розрахунку, обліку, аналізу та контролю витрат.

Управління витратами – це набір методів, процесів та конкретних процедур управління організаційними ресурсами. У системі управління підприємством питання управління витратами на виробництво займає важливе місце. Процес управління витратами на виробництво - це багатoproфільний процес, який охоплює всі сторони господарської діяльності, починаючи з постачання та закінчуючи реалізацією готової продукції.

На управління витратами, як підсистеми системи управління підприємством, покладено основні завдання, які забезпечують раціональне використання ресурсів підприємства та стимулювання максимальної віддачі від використання даних ресурсів.

Система управління витратами включає наступні організаційні підсистеми:

- пошук та визначення факторів економії ресурсів;
- облік та аналіз витрат;
- стимулювання ресурсозбереження та зниження витрат.

Управління такими підсистемами здійснюється відповідними організаційними підрозділами підприємства. Кожен елемент системи виконує чітко визначене завдання та призначень для досягнення загальних цілей підприємства.

Таким чином, організаційні підсистеми: витрати, розподіл ресурсів, планування та прогнозування інших видів витрат, облік та аналіз, пошук та виявлення факторів ресурсозбереження – вирішують завдання в межах своєї сфери відповідальності та спільно забезпечують конкурентоспроможність та ефективність діяльності окремих підрозділів та підприємства у цілому [19].

Комплексна система управління витратами відповідає визначенню порядку, позиції змін та принципів дій щодо впливу суб'єктів управління витратами на об'єкти шляхом реалізації функцій, які пов'язані з управлінням витратами для досягнення основної мети підприємства – створення прибутку, враховуючи при поточній постійності його зовнішнього та внутрішнього середовища.

Інструменти управління витратами включають персональне, інформаційно-технічне, організаційно-методичне складове управління витратами [4].

Управління витратами на підприємстві передбачає виконання всіх функцій, притаманних управлінню будь-яким об'єктом, а саме прийняття (прийняття) та реалізацію рішень, а також контроль за їх виконанням. Функція управління витратами реалізується за елементами циклу управління: прогнозування та планування, організація, координація та регулювання, активізація та мотивація виконання, облік та аналіз (рис. 1.3).

Рисунок 1.3- Схема взаємодії функцій управління витратами

Джерело: [11, с. 14]

Кожен елемент повністю виконує свою керуючу функцію, утворюючи цикл, у якому керуюча підсистема (суб'єкт управління) впливає на свою підсистему, якою управляє (об'єкт управління).

Суб'єктами управління витратами є керівники та спеціалісти на підприємствах та виробничих підрозділах (фабриках, цехах, відділах, дільницях тощо). Окремі функції та елементи управління витратами виконуються працівниками підприємства за їх активної участі.

Об'єктами управління є витрати на розроблення, виробництво, впровадження, експлуатацію (використання) та вибуття продукції. Управління

витратами не є самоцілью, а необхідне підприємствам для досягнення встановлених економічних результатів та підвищення ефективності роботи [11, с. 15].

У системі управління витратами рекомендуються два рівні розрізнення: оптимізаційний та інформативний.

Рівень оптимізації управління витратами досягається через систему контролю і складається з наступних етапів [8]:

- 1) створення організаційно-виробничої структури, визначення центрів відповідальності та місць формування витрат додатково продуктами;
- 2) вибір цілей організації, зокрема, прийняття рішень щодо витрат: потенціал для виробництва певного виду продукту, альтернативні види діяльності, які можна використовувати, сировину, обладнання тощо;
- 3) контроль за процесом досягнення бажаних цілей, допомогу та керівництво працівників для досягнення бажаних показників ефективності;
- 4) організація кроків, спрямованих на вирішення проблем, пов'язаних з процесом контролю, організація того, як ефективно використовувати виробничі ресурси.

Ступінь обізнаності управління своєю функціональною підсистемою. Інформація, яка генерується цілеспрямовано, знаходиться під постійним контролем і заохоченням зі сторони керівництва на інформаційному рівні. У свою чергу, тип організаційної структури виходить з обсягу роботи на інформаційному рівні, обсягу та структури виробничих процесів.

Під час управління витратами вкрай складно вплинути на зовнішні фактори, тому внутрішні витрати компанії в першу чергу доступна програма для управління.

У сучасній Україні управління витратами як єдиного комплексного процесу, який би визначав усю політику підприємства, фактично не існує. Той факт, що інфляційний процес призводить до зростання собівартості продукції,

вказує на необхідність комплексної системи управління витратами. Переважна більшість компаній одержують прибуток за рахунок підвищення продажних цін. Як об'єктивно необхідна умова успішного функціонування підприємства система управління витратами повинна стати найбільш прийнятною системою в цьому плані.

Таким чином, в результаті основного розподілу витрат на підприємстві здійснюється постійний пошук окремих економічних ресурсів, нормування витрат підприємства, планування, облік і аналіз витрат підприємства за їх видами, сприяння ресурсозбереженню та зниженню витрат з планування підвищення ефективності фінансово-господарської діяльності підприємства.

1.3 Підходи до формування системи управління витратами

Як важлива частина системи управління підприємством система управління витратами є сукупністю взаємопов'язаних комплексних і динамічних елементів стратегічного управління, яка необхідна для досягнення заданих цільових показників. Тому її зміст і структура мають бути послідовними, системними та комплексними.

Створення системи управління витратами на підприємствах має вирішальне значення для управління фінансами. Для цього доступні різні методи, і вибір залежить від масштабу компанії, її галузі, стратегії та конкретних вимог.

Розглянемо декілька сучасних підходів до управління витратами на підприємстві (табл. 1.3).

Одним із найважливіших інструментів традиційного підходу є бюджет. Бюджетування є основною складовою комплексної системи планування витрат. Компанія складає річний бюджет, виділяючи певні кошти на кожну сферу діяльності у рамках визначених параметрів та стратегічних завдань. Це означає,

що витрати плануються заздалегідь на основі прогнозів, ринкових умов та інших факторів, що впливають на бізнес [2].

Таблиця 1.3 - Підходи до формування системи управління витратами на підприємстві

Підхід	Характеристика
Традиційний	Перелічено кілька важливих компонентів, які сприяють структурі системи та сприяють ефективному використанню ресурсів. Бюджетний підхід, який спирається на відстеження витрат і бюджетуванні.
Інноваційний	Не лише показує зміну технологій, але й фундаментальну зміну в тому, як підприємства сприймають і використовують свої ресурси та витрати.
Стратегічний	Походить від створення стійких і стратегічно важливих основ для зростання бізнесу. Два компоненти цього підходу – система ABC/XYZ і ланцюг постачання – можуть стати новими способами вдосконалення та вирішення стратегічних питань.
Функціональний	Вирішується, скільки грошей витрачається на різні функціональні витрати і як враховуються всі аспекти фінансової та операційної діяльності.
Екологічний	Включає фінансове міркування та розвивається етичних і екологічних принципів, мета яких відбувається в тому, щоб мати симбіотичні відносини між бізнесом і навколишнім середовищем.
Управління значимістю витрат.	Вказує на стратегічний підхід компанії до вирішення проблем і максимізації ефективності використання ресурсів.

Джерело: сфоровано автором на основі [20]

Компанія систематично відстежує фактичні витрати та порівнює їх із значеннями, визначеними у бюджеті. Цей вид моніторингу може вчасно виявити відхилення та скоригувати стратегії, щоб уникнути перевитрати коштів. У цій системі бюджет є не лише фінансовим інструментом, а й стратегічним планом. Він служить керівництву підприємств, допомагаючи визначати пріоритети, забезпечувати фінансову стабільність і ефективно розподіляти ресурси [12].

Сучасний бізнес потребує інноваційного підходу, тому він може передбачати потреби ринку та відповідним чином реагувати на зміни. Першим суттєвим нововведенням в інноваційному підході стало використання передових технологій. Сучасні інформаційні системи тепер не використовуються тільки для

розрахунків, але вони виступають повноцінним цифровим партнером у бізнесі. Використання автоматизації процесів, хмарних технологій та штучного інтелекту дозволяє ефективно управляти фінансами та зменшити ризик помилок, що завершує швидкість прийняття рішень.

Замість того, щоб традиційно відстежувати витрати наприкінці місяця, підприємства використовують інструменти аналітики, щоб негайно отримати оперативну інформацію про витрати. Це дозволяє не тільки швидко реагувати на непередбачені обставини, а й дозволяє оптимізувати процеси в реальному часі на основі змін у економічній середовищі та на ринках [18].

Система ABC/XYZ аналізу – це важливий інструмент, який необхідний для здійснення управління витратами на стратегічному рівні. Класифікація продуктів на основі їх впливу на вартість і стратегічну важливість дозволяє підприємствам зосередити ресурси на найважливіших та прибуткових сферах.

Підприємства, які обирають стратегічний підхід, не лише знижують витрати, а й підвищують ефективність реагування на виклики ринку. Підприємства, які оперативно реагують на зміни та визначають важливі стратегічні напрямки, стануть більш конкурентоспроможними та готовими до майбутніх викликів. Такий підхід не тільки визначає сучасну ефективність, а й закладає основу сталого розвитку на довготривалу перспективу [1].

Функціональний підхід до управління витратами спрямований на забезпечення гармонійної взаємодії всіх функціональних підрозділів підприємства та забезпечення максимальної ефективності використання ресурсів. Це важливо не лише для оптимізації витрат, а й для досягнення стратегічних цілей у масштабах підприємства. Функціональний підхід є не лише інструментом управління витратами, а й ключовою частиною стратегічного менеджменту у розробці та координації всіх аспектів господарської діяльності [22].

Екологічний підхід до управління витратами є не лише необхідністю для сучасного бізнесу, це також важливий крок у формуванні сталого майбутнього. Компанії, які включають екологічні практики у свої стратегії управління витратами, не тільки зменшують свій вплив на навколишнє середовище, але й стають лідерами сталого розвитку та відкривають нові можливості для власного зростання та успіху [7].

Управління значимістю витрат враховує не лише кількість грошей, витрачених на окремі процеси чи продукти, а й їхній вплив на загальну ефективність бізнесу. Такий підхід потрібний для досягнення ефективності та конкурентоспроможності в умовах постійних змін та вимог ринку [13].

Ефективне управління витратами – це безперервний процес, який потребує постійного аналізу, адаптації та удосконалення. Підприємства можуть і повинні використовувати комбінацію різних підходів на основі своїх потреб, стратегій та змін ринку, щоб забезпечити найкраще використання ресурсів.

Зважаючи на різні методи формування системи управління витратами, можна визначити, що гнучкість і поєднання методів є ключовими елементами успішного управління фінансовими ресурсами. Основними підходами до формування системи управління витратами є традиційний, інноваційний, стратегічний, функціональний, екологічний та управління значимістю витрат, всі вони мають спільну мету, яка полягає у забезпеченні стабільності та успішної діяльності підприємства через детально організоване управління фінансовими ресурсами.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ РАЦІОНАЛІЗАЦІЇ ВИТРАТ НА ВИРОБНИЦТВО ПРОДУКЦІЇ НА ТОВ АГРОФІРМА «ПРІМА-Я»

2.1. Організаційно–економічна характеристика ТОВ Агрофірма «Пріма-Я»

Об'єктом дослідження курсової роботи було обрано товариство з обмеженою відповідальністю «Агрофірма «Пріма-Я»» (далі – ТОВ Агрофірма «Пріма-Я»), що знаходиться за адресою: с. Носківці, Жмеринський район, Вінницька область, вул. Центральна 5А [35].

За даними Виписки з ЄДРПОУ ТОВ Агрофірма «Пріма-Я» було зареєстроване 20.11.2001 (додаток А). Керівником організації є Щупаковський Ілля Сергійович. Розмір статутного капіталу підприємства складає 448 000,00 грн [36]. Статутний капітал, відповідно до прописаного Статуту підприємства, розподілений на частки між співзасновниками, що наведено на рис. 2.1.

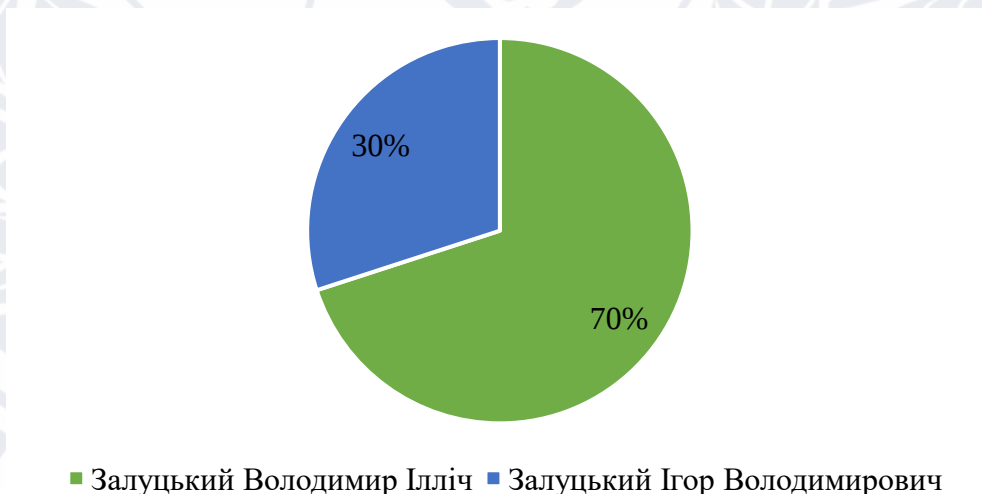

Рис. 2.1 Розмір частки статутного капіталу між засновниками ТОВ Агрофірма «Пріма-Я»

Джерело: сформовано автором на основі витягу зі Статуту ТОВ Агрофірма «Пріма-Я» (додаток Б)

У грошовому вимірі статутний капітал розподіляється таким чином:

- частка Залуцький В.І. складає 313600, 00 грн;
- частка Шипова Ю.В. складає 134400,00 грн;

Організаційно-виробнича структура господарства проста, що свідчить про нескладну ієрархію підприємства (рис. 2.2).

Головуючими цехів є головні спеціалісти, до яких входять головний бухгалтер, головний агроном та головний інженер.

Підприємство у своїй структурі має відділ кадрів, що формує наявність працівників до підрозділів; планово-економічний відділ, який є відповідальним за правильне управління та розподіл коштів; відділ складів, що призначені для зберігання продукції та ТМЦ.

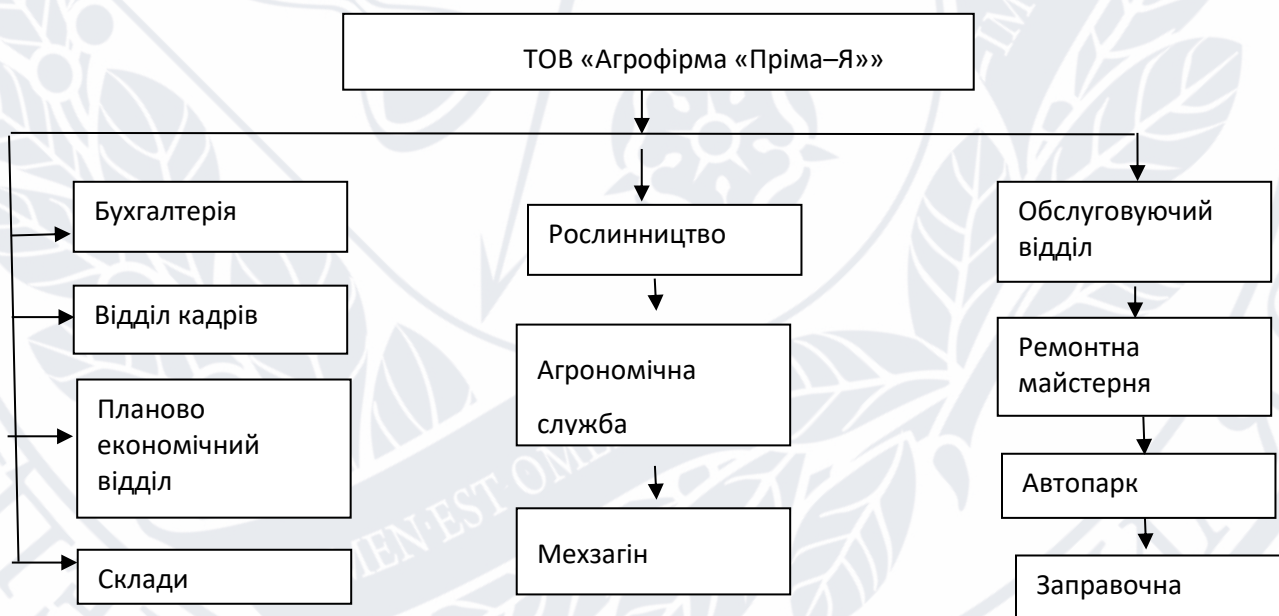

Рис.2.2 Організаційно-виробнича структура ТОВ Агрофірма «Пріма-Я»

Джерело: сформовано автором

Аналізуючи структуру управління підприємства, слід зазначити, що до складу апарату управління ТОВ Агрофірма «Пріма-Я» входить керівник

підприємства, головний бухгалтер, головний економіст, інспектор відділу кадрів, головний інженер-механік (керівник виробничого підрозділу), головний агроном, завідувачі відділами обслуговуючих структур виробництва (рис.2.3).

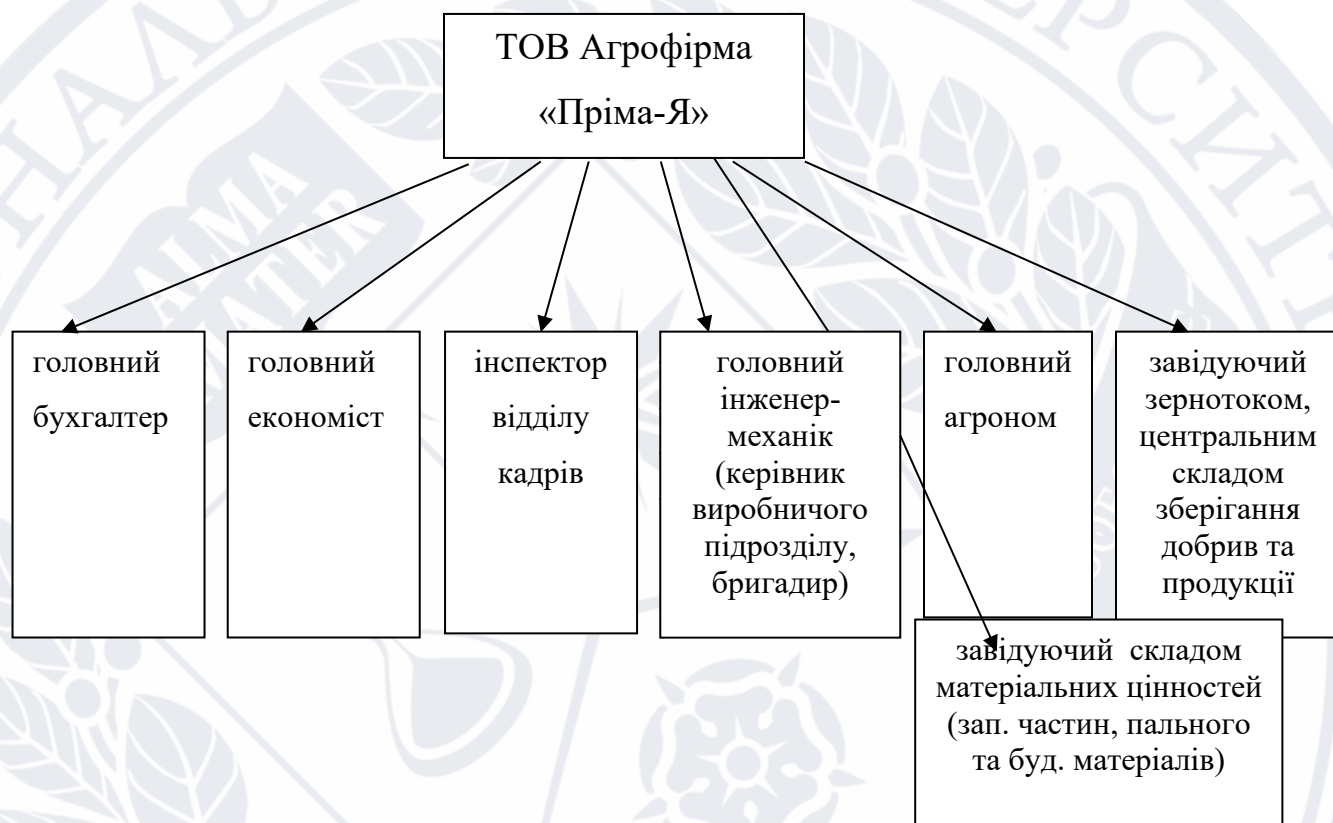

Рис.2.3 Структура відділів виробництва на ТОВ Агрофірма «Пріма-Я»

Джерело: сформовано автором

Основним видом діяльності підприємства є [37]:

– 01.24 Вирощування зерняткових і кісточкових фруктів.

Іншими видами діяльності є [37]:

– 01.25 Вирощування ягід, горіхів, інших плодових дерев і чагарників;

– 01.61 Допоміжна діяльність у рослинництві;

– 46.11 Діяльність посередників у торгівлі сільськогосподарською сировиною, живими тваринами, текстильною сировиною та напівфабрикатами (додаток В).

Відстань до економічно важливих пунктів незначна, що позитивно впливає на економічну діяльність господарства.

Для кращого розуміння економічного стану та динаміки розвитку підприємства проведемо загальний аналіз основних статей звітності за досліджуваний період на основі фінансової звітності Товариства, яка наведена в додатку Г.

Для початку розглянемо динаміку активів балансу ТОВ Агрофірма «Пріма-Я» за 2020-2022 рр. (рис. 2.4.).

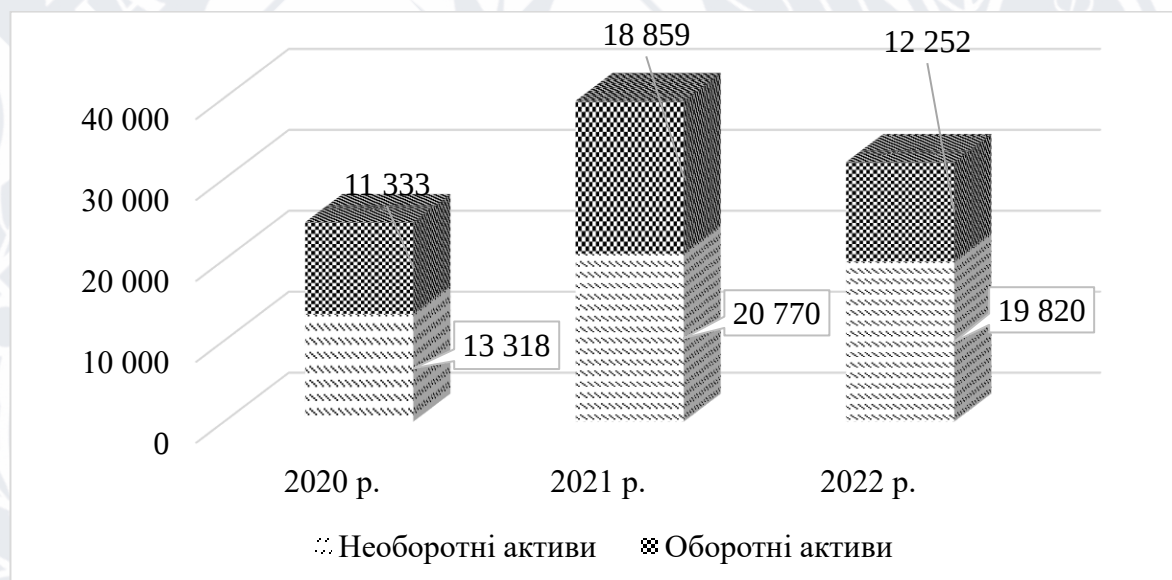

Рисунок 2.4 – Динаміка складових активу балансу ТОВ Агрофірма «Пріма-Я» за 2020-2022 рр.

Джерело: побудовано автором на основі фінансової звітності ТОВ Агрофірма «Пріма-Я»

Дослідивши розмір складових активу балансу, можна констатувати, що основну частину активів складають необоротні активи підприємства, поряд з тим, за досліджуваний період, сума необоротних активів мала нестабільну динаміку, так у 2021 році відбулось значне збільшення суми необоротних активів до 20770 тис. грн., тоді як у 2022 році даний показник зменшився на 950 тис. грн. Така ж

ситуація виникла і з динамікою оборотних активів, у 2022 році їх сума зменшилась на 35% та становила 12252 тис. грн. Причиною зменшення суми активів була нестабільна ситуація в країні, погіршення стану економіки та початок повномасштабної війни, які вплинула на діяльність всіх суб'єктів бізнесу.

Розглянемо динаміку зміни складових пасиву балансу підприємства ТОВ Агрофірма «Пріма-Я» за 2020-2022 рр. (табл. 2.1).

Таблиця 2.1 – Динаміка складових пасиву балансу ТОВ Агрофірма «Пріма-Я» за 2020-2022 рр, тис. грн

Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2022 р. у % до	
				2020 р.	2021 р.
Власний капітал	11 507,9	26 329,0	15 789,5	137,2	60,0
Довгострокові зобов'язання	10 409,4	11 691,2	13 385,2	128,6	114,5
Поточні зобов'язання	2 733,5	1 656,9	2 897,9	106,0	174,9
Сума пасивів	24650,8	37737,7	32072,6	130,1	85,0

Джерело: розраховано автором на основі фінансової звітності ТОВ Агрофірма «Пріма-Я»

За даними вищенаведеної таблиці можна зробити висновок, що ситуація з пасивами була подібною до тенденцій зміни активів Товариства. Відповідно у 2022 році відбувся значний приріст пасиву балансу та всіх його статей, проте вже у 2022 році відбулось зниження суми пасивів на 15%. Найбільшої негативної зміни зазнав вартісний показник власного капіталу, він зменшився на 40%. На основі цього, передбачуваною є ситуація зі збільшення суми довгострокових та поточних зобов'язань на 14,5% та 74,9% відповідно. Це є негативною тенденцією, яка характеризує зростання залежності підприємства від зовнішніх джерел фінансування.

Розглянемо динаміку абсолютних показників фінансового результату ТОВ Агрофірма «Пріма-Я» за досліджуваний період (табл. 2.2)

Таблиця 2.2 – Аналіз абсолютних показників фінансового результату ТОВ
Агрофірма «Пріма-Я» за 2020-2022 рр.

Показники	Фактичне значення, тис. грн.			Абсолютне відхилення	
	2020	2021	2022	2021–2020	2022–2021
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції	3882,6	32214,3	18450,5	28 332	-13 764
Собівартість реалізованої продукції	387,9	13909,5	17225,8	13 522	3 316
Разом доходи	5 382	33 638	18 540	28 256	-15 098
Разом витрати	20 450	18 817	27 138	-1 633	8 321
Фінансовий результат до оподаткування	-15 068	14820,8	-8598,1	29 889	-23 419
Чистий прибуток (збиток)	-15 068	-14820,8	-8 598	242,7	6222,8

Джерело: розраховано автором на основі фінансової звітності ТОВ Агрофірма «Пріма-Я»

Дані вищенаведеної таблиці свідчать про те, що протягом трьох останніх років відбулося наступне:

- у 2022 році сума чистого доходу від реалізації зменшилась на 13764 тис. грн порівняно з попереднім роком. Це є негативною тенденцією, оскільки зменшення обсягу реалізації продукції може призвести до погіршення фінансового стану всієї компанії;
- зменшення чистого прибутку. Протягом досліджуваного періоду підприємство отримувало збиток від своєї діяльності. У 2022 році підприємство отримало збиток від своєї діяльності у розмірі 8598 тис. грн, що на 6222,8 тис. грн збільшено ніж у 2021 році, коли збиток Товариства становив 14820,8 тис. грн. Дані показники є негативними для діяльності підприємства, оскільки наслідком цього є нерентабельність діяльності підприємства;
- збільшення суми загальних витрат. Так у 2022 році відбулось зростання суми витрат на 8321 тис. грн, при тому, що загальна сума доходів

зменшилась на 15098 тис. грн. Це є негативним явищем, яке свідчить про неефективну виробничу діяльність та занепаду діяльності Товариства;

– зростання у 2022 р. собівартості реалізації продукції. Бачимо, що в 2022 р. порівняно з 2021 р. собівартість продукції зросла на 3316 тис. грн при зменшенні загальною суми виручки від реалізації, що є негативним аспектом для вироблення продукції підприємства.

Для повного відображення економічної характеристики ТОВ Агрофірма «Пріма-Я» вважаємо за потрібне розглянути основні показники рентабельності.

Поняття рентабельності слід визначати як величину доходу, отриманого бізнесом, цю інформацію про використання для визначення основного напрямку діяльності бізнесу. Для оцінки ефективності підприємства в цілому використовується система абсолютних показників, яка підвищує ефективність підприємства, збільшує доходи за кращими напрямками (наприклад), складність виробництва відповідних продуктів або послуг. або надання конкретних послуг.

Важливо підкреслити, що показники цієї категорії є більш комплексними та об'єктивними, ніж прибуток, а відображають результати господарської діяльності. Цінність останнього впливає з прямого зв'язку з капіталом або ресурсами, інвестованими в процес. Їхня мета – вимірювати діяльність компаній, а також служити інструментом інвестиційної політики та оцінки цін [34].

Рентабельність – це якісний показник, який описує ступінь окупності продукції за своїми витратами або використанням ресурсів під час виробництва та продажу [16].

Виконаємо розрахунки основних показників рентабельності підприємства ТОВ Агрофірма «Пріма-Я» для визначення рівня його поточної прибутковості (табл. 2.3)

Таблиця 2.3 – Показники рентабельності ТОВ Агрофірма «Пріма-Я» за 2020-2022 рр., %

Показники	Роки			Динаміка 2021/2020	Динаміка 2022/2021,	Відхилення 2022–2021 (+, -)
	2020	2021	2022	%	%	
Чистий дохід	3882,6	32214,3	18450,5	729,71	-42,73	-13763,8
Власний капітал	11 507,9	26 329,0	15 789,5	128,79	-40,03	-10539,5
Основні засоби	8523,4	11944	10994	40,13	-7,95	-950
Оборотні активи	11333	18859	12252	66,41	-35,03	-6607
Активи	24650,8	37737,7	32072,6	53,09	-15,01	-5665,1
Чистий прибуток	-15 068	-14820,8	-8 598	-1,64	-158,01	-23418,9
Рентабельність:						
- продажу, %	-388,1	-46,007	-46,601	-111,85	-201,29	-92,61
- власного капіталу, %	-130,9	-56,291	-54,455	-143,00	-196,74	-110,75
- основних засобів, %	-176,8	-124,086	-78,207	-170,18	-163,03	-202,29
- оборотних активів, %	-133,0	-78,587	-70,177	-159,09	-189,30	-148,76
- сукупних активів, %	-61,1	-39,273	-26,808	-164,28	-168,26	-66,08

Джерело: розраховано автором на основі фінансової звітності ТОВ Агрофірма «Пріма-Я»

На основі проведених розрахунків, можемо констатувати, що у 2022 році підприємство було нерентабельним через отриманий збиток від своєї діяльності.

Таким чином, можна зробити висновок, що за результатом вищепроведеного організаційно-економічного аналізу можна стверджувати, що ТОВ «Агрофірма «Пріма-Я»» станом на 2022 рік веде неефективну підприємницьку діяльність, відбулось зниження обсягів виробництва, що призвело до отримання збитку вкінці періоду. Після проведення аналізу, попередньо можемо констатувати, що діяльності підприємства характерні критичні ознаки з приводу ведення господарської діяльності.

2.2. Аналіз собівартості продукції та її вплив на прибутковість підприємства

Серед досліджуваних показників ефективності виробництва самовартість сільськогосподарської продукції є один із результатів показників, який описує ступінь фінансової забезпеченості господарства, озброєності, технологічної розвивальності. Досягнута практична раціональність останнього дозволяє вести найбільш ефективні витрати, забезпечуючи при цьому максимально можливий прибуток та собівартість продукції. У зв'язку з цією ціною одиниці сільськогосподарської продукції, призначеної для регулювання економічної взаємодії між сільськогосподарськими компаніями та їх контрагентами, слід відрізняти від собівартості, виходячи з економічної природи продукції та мети її використання.

Економічно ефективна ціна може бути використана для ведення сільськогосподарського бізнесу в конкретних природно-економічних зонах, управління внутрішньогосподарськими відносинами в господарстві, управління витратами. Крім того, собівартість має служити формою протекції, вона не є дискримінаційною щодо сільського господарства та доходів сільськогосподарського бізнесу. для вирішення серйозної та поточної проблеми забезпечення достатнього доходу.

Це обумовлює комплексну оцінку витрат і витрат на сільськогосподарську продукцію:

- оцінка загальних витрат, їх складу та структури, а в конкретній галузі підприємство та його окремі підрозділи повинні оцінювати ці показники;
- порівняння цих показників з аналогічними показниками в районі, області, природно-господарській зоні виробництва;

- проведення факторного аналізу собівартості основної продукції та визначення планових показників та очікуваних майбутніх сценаріїв з урахуванням цінової ситуації.

На ТОВ Агрофірма «Пріма-Я» здійснюється багатoproфільне виробництво, а тому проаналізуємо динаміку собівартості основних видів продукції до якої належить: вирощування яблук, черешень та абрикос. Проведемо аналіз динаміки собівартості 1 ц основних видів продукції на ТОВ Агрофірма «Пріма-Я» (табл. 2.4).

Таблиця 2.4 - Динаміка собівартості 1 ц основних видів продукції на ТОВ Агрофірма «Пріма-Я» за 2020–2022 рр.

Продукція	Роки			2022 р. до 2021 р.	
	2020	2021	2022	±	%
Яблука	632	721	810	89	112,3
Черешні	428	430	450	20	104,7
Абрикоси	865	897	1036	139	115,5

Джерело: розраховано автором

Було встановлено, що при аналізі динаміки собівартості 1 ц продукції, а також її складу, витрати на 1 ц всіх видів продукції зросли. Так, виробнича собівартість яблук у 2022 році становила 810 грн/ц, що на 12,3% більше ніж у 2021 році. Найбільшу зростання відбулось у собівартості абрикос, вона зросла на 15,5% у 2022 році. Собівартість вирощування черешні знаходилась на найбільш стабільному рівні.

Виходячи з зазначеного вище, можна зробити висновок, що першочерговими чинниками зниження витрат рослинництва є підвищення врожайності сільськогосподарських рослин, або техніко-технологічні фактори інтенсифікації землеробства.

Витрати продукції є однією з істотних показників діяльності підприємства, відображенням ступеня господарювання. Витрати на виробництво однакового обсягу окремого виду продукції можуть змінюватися залежно від ефективності процесу, результатів використання нового обладнання та технологічних досягнень, сучасного менеджменту та інших факторів.

На ТОВ Агрофірма «Пріма-Я» за досліджуваний період важливим моментом є аналіз ефективності сільськогосподарського виробництва. Це можна розглянути на прикладі динаміки собівартості і ціни реалізації основних видів продукції, а також їх співвідношення (табл. 2.5).

Таблиця 2.5 – Динаміка собівартості і ціни реалізації 1 ц сільськогосподарської продукції та їх співвідношення на ТОВ Агрофірма «Пріма-Я» за 2020–2022 рр.

Продукція	2020 р.		2021 р.		2022 р.		2020 р.	2021 р.	2022 р.
	повна собівартість, грн./ц	ціна реалізації, грн./ц	повна собівартість, грн./ц	ціна реалізації, грн./ц	повна собівартість, грн./ц	ціна реалізації, грн./ц	Співвідношення ціни реалізації і повної собівартості продукції, %		
Яблука	632	1900	721	1200	810	2300	300,6	166,4	284,0
Черешні	428	4500	430	5200	450	6500	1051,4	1209,3	1444,4
Абрикоси	865	3500	897	3700	1039	5500	404,6	412,5	529,4

Джерело: розраховано автором

За останні 2021–2022 роки спостерігалася така ситуація: виробництво продукції підприємства, з огляду на співвідношення вказаних показників, було сприятливим, особливо виробництво ягід черешні. Вказані показники відповідно вплинули й на кінцеві результати операційної діяльності господарства

Проте, отриманий негативний фінансовий результат у 2022 році свідчить про нерентабельність виробництва продукції. Оскільки підприємство вирощує фрукти та ягоди, то їх прибутковість напряму залежить від погодних умов. А

оскільки у 2022 році були несприятливі умови, часті дощі, гради, заморозки на початку формування ягід – то відповідно обсяг урожайності був низький.

Поряд з тим, важливим аспектом є початок повномасштабної війни, яка вплинула на масштаби реалізації продукції, відсутність та непрацеспроможність прийнятих каналів збуту.

Таким чином, собівартість сільськогосподарської продукції через її значення в харчовому ланцюгу є найбільш вагомим показником економічної ефективності виробництва. Його зниження є одним із першочергових обов'язків галузі, починають нарощувати обсяг прибутку та рівень рентабельності, фінансовий стан підприємства та його стійкість, темпи відтворення, рівень закупівельних і роздрібних цін на сільськогосподарську продукцію, і собівартість продукції залежати від рівня собівартості продукції. Як бачимо після проведеного аналізу собівартості продукції на ТОВ «Агрофірма «Пріма-Я»», відбувалось постійне зростання даного показника протягом 2020–2022 років, що вплинуло і на формування збитку в загальному результаті діяльності.

2.3. Оцінка ефективності діючої системи управління витратами на ТОВ Агрофірма «Пріма-Я»

В умовах мінливої кон'юнктури аграрного ринку ефективність сільськогосподарського виробництва також не є стабільною. В таких умовах не можна з високою ймовірністю спрогнозувати та спланувати показники витрат та собівартості, які є відображенням змін зовнішнього середовища.

Проаналізуємо усі елементи витрат ТОВ «Агрофірма «Пріма-Я»» на виробництво сільськогосподарської продукції (табл. 2.6).

Таблиця 2.6 - Елементи операційних витрат на ТОВ «Агрофірма «Пріма-Я»»

Елементи витрат	2020 р.		2021 р.		2022 р.	
	вартість, тис. грн	питома вага, %	вартість, тис. грн	питома вага, %	вартість, тис. грн	питома вага, %
Матеріальні витрати	1377	6,7	13593,0	72,2	16687,4	61,5
Витрати на оплату праці	146,2	0,7	148,5	0,8	156,1	0,6
Відрахування на соціальні заходи	194	0,9	188,0	1,0	310	1,1
Амортизація	97	0,5	57,0	0,3	76	0,3
Інші операційні витрати	18636,1	91,1	4830,5	25,7	9908,5	36,5
Разом	20 450	100	18 817	100	27 138	100

Джерело: розраховано автором на основі фінансової звітності ТОВ Агрофірма «Пріма-Я»

Загалом відбулось зростання операційних витрат у 2022 році. У 2022 році матеріальні витрати підприємства збільшились у варісному виразі до 16687,4 тис. грн, при тому, що їх частка в загальній структурі витрат зменшилась та становила 61,5% порівняно з 72,2% у 2021 році. В цілому по сільськогосподарських підприємствах України даний показник у 2021 р. був дещо більшим і дорівнював 69,1 %.

Важливо звернути увагу на елементи витрат, які пов'язані з амортизацією: на сьогодні не вистачає суми амортизації для відновлення сільськогосподарської техніки, використовує методику розрахунку вартості амортизації за 1998 рік, яка є застарілою та зменшує вартість приблизно на 20%. При амортизаційних відрахуваннях це не враховується, однак відрахування має забезпечити відтворення основних засобів, а також їх відтворення за новим технологічним та інноваційним принципом.

Витрати на оплату праці є першим економічним показником, який демонструє ступінь людського капіталу та повну реалізацію його потенціалу. Статистика країн, що в Європі частка заробітної плати у собівартості виробленої продукції становить 30%. У нашій країні ця цифра в декілька разів менша, що не

дозволяє ні підвищити конкурентоспроможність службового персоналу, ні економічний розвиток трудового колективу аграрних компаній.

Як видно з даних рис. 2.5, частка оплати праці в загальній їх вартості була коливалась в діапазоні 0,6–0,8%. У 2022 році вона була найменшою та становила 0,6% в загальній структурі витрат. Звичайно, така тенденція у великій мірі пояснюється значним зростанням матеріально-технічних витрат на виробництво продукції, які ТОВ Агрофірма «Пріма-Я» у 2022 р. становили 61,5 %, в умовах інфляційного розвитку їх зростання може зменшити частку оплати до такого рівня, який буде недостатній для повноцінного відтворення персоналу.

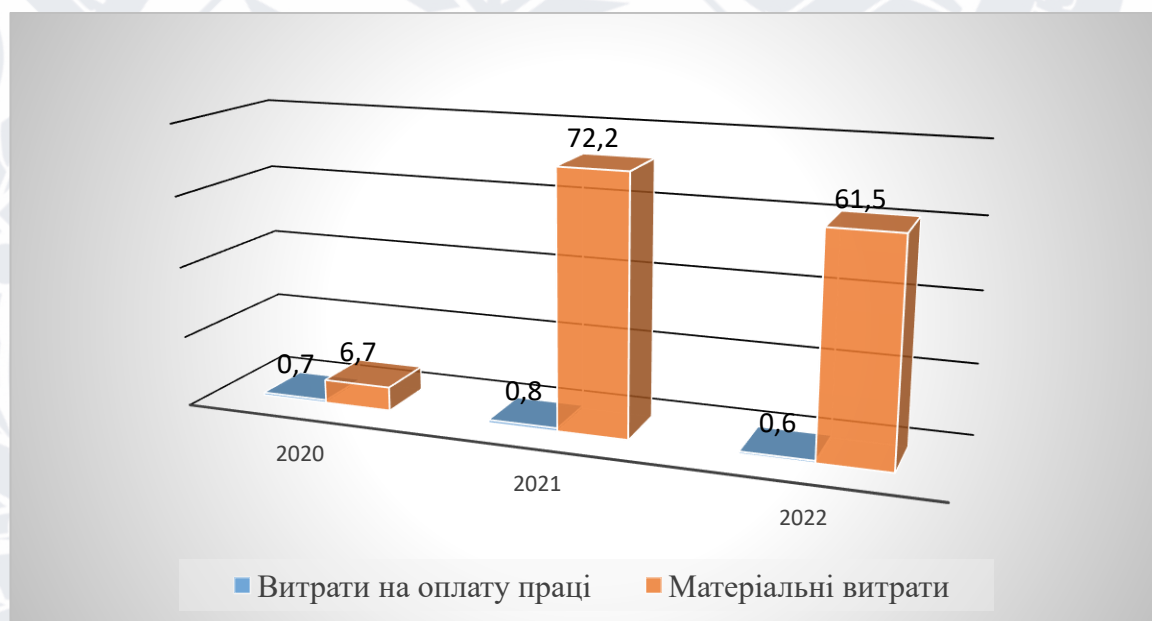

Рисунок 2.5 – Частка матеріальних витрат та витрат на оплату праці в загальній їх вартості на ТОВ Агрофірма «Пріма-Я» за 2020-2022 рр, %

Джерело: побудовано автором на основі розрахунків

З метою більш глибого дослідження витрат, проаналізуємо їх склад і структуру в розрізі матеріальних витрат за вказаний період (табл. 2.7).

Таблиця 2.7 - Склад і структура витрат на основне виробництво на ТОВ Агрофірма «Пріма-Я» за 2020-2022 рр.

Елементи витрат	2020 р.		2021 р.		2022 р.	
	сума, тис. грн.	питома вага, %	сума, тис. грн.	питома вага, %	сума, тис. грн.	питома вага, %
Витрати на оплату праці	146,2	0,7	148,5	0,8	156,1	0,6
Відрахування на соц.заходи	194	0,9	188,0	1,0	310	1,1
Матеріальні витрати	1377	6,7	13593,0	72,2	16687,4	61,5
мінеральні добрива	93	0,5	6316	33,5	5654	20,8
нафтопродукти	551	2,7	1906	10,1	2061,4	7,6
електроенергія	41	0,2	98	0,5	108	0,4
паливо	439	2,1	2336	12,4	2981	11,0
запчастини, ремонтні та буд.матеріали для ремонту	176	0,9	1969	10,5	3145	11,6
оплата послуг і робіт, виконаних сторонніми організаціями	77	0,4	968	5,1	2738	10,1
Амортизація основних засобів	97	0,5	57,0	0,3	76	0,3
Інші витрати	18636,1	91,1	4830,5	25,7	9908,5	36,5
Усього витрат	20 450	100	18 817	100	27 138	100

Джерело: розраховано автором на основі фінансової звітності ТОВ Агрофірма «Пріма-Я»

Підтвердженням є цифри в табл. 2.7 найбільше зросли витрати на закупівлю добрив, паливно-мастильних матеріалів. У визначених термінах це було суттєве зростання, яке не було враховано державною допомогою чи індексацією ціни для сільськогосподарських товаровиробників.

Таким чином, керівництву підприємства ТОВ «Агрофірма «Пріма-Я»» необхідно ретельно підійти до удосконалення моменту управління витратами, оскільки від їх нераціонального використання погіршуються загальний фінансовий стан, рентабельність та конкурентоспроможність підприємства.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РАЦІОНАЛІЗАЦІЇ ВИТРАТ НА ВИРОБНИЦТВО ПРОДУКЦІЇ

3.1 Удосконалення ефективності управління витратами на ТОВ Агрофірма «Пріма-Я»

Аналіз діяльності ТОВ «Агрофірма «Пріма-Я» засвідчив те, що у 2022 році значно погіршилось становище функціонування підприємства. В першу чергу, варто наголосити, що отриманий збиток вкінці року призвів до нерентабельності діяльності підприємства, що в свою чергу впливає на його стійкість, платоспроможність та конкурентоздатність на ринку.

Поряд з тим, протягом аналізованого періоду відбувалось постійне зростання собівартості продукції та витрат підприємства, що прямо впливало на раціональне їх використання та на суму отриманих доходів.

Оскільки підприємство є суб'єктом аграрної галузі та спеціалізується на вирощуванні плодово-ягідної продукції, основною причиною спаду виробництва та отримання негативного фінансового результату були особливості погодо-кліматичних умов у 2022 році, які характеризувались заморозками на початку формування плодів, холодом, дощами та градами, які впливали на розвиток дерев, їх обробіток від шкідників та внесення добрив.

Потрібно враховувати і природний фактор циклічності вирощування продукції, за заниженими показниками звітності та проведеними розрахунками, ми можемо впевнено сказати, що у 2021 році урожайність продукції була більшою, відповідно у 2022 році, за природними правилами, урожай плодово-овочевої

продукції буде нижчим, що вплине на кількість реалізації та отримання виручки, при тому, що витрати не зменшаться.

Головною ж причиною спаду виробництва до отримання прибутку підприємств всіх галузей у всіх регіонах став початок повномасштабної війни росії проти України. Аресія з боку рф вплинула на загальний стан економіки, її трансформацію, порушення звичних процесів виробництва, вплив на трудові ресурси, канали збуту та ін. Також, на зростання собівартості, крім повномасштабного вторгнення, вплинули зміна і фактично подвійне здорожчання логістики, зростання цін на пакувальні матеріали (гофрокартон).

Тому, на сьогодні важливим моментом є зрозробка заходів, які сприятимуть удосконаленню ефективності управління витратами на ТОВ Агрофірма «Пріма-Я» аби забезпечити прибутковість Товариства в майбутніх періодах.

Щоб мати постійний дохід і значний рівень прибутку, важливо мати системний підхід до управління витратами. Системне управління витратами розглядає об'єкт витрат як частину цілого і дозволяє більш глибоко досліджувати об'єкт витрат і причинно-наслідкові зв'язки між його компонентами.

Основною діяльністю підприємства є отримання прибутку, а також його збільшення за рахунок витрат. У прагненні до зниження собівартості виявляються всі склади підвищення ефективності виробництва: економія матеріалів і палива, підвищення продуктивності праці, поліпшення використання основних фондів.

Однак зниження собівартості продукції може мати додаткові позитивні наслідки:

1. Зниження собівартості одиниці продукції збільшує обсяг виробництва на підприємствах за наявних ресурсів і завдяки швидкому обороту капіталу.
2. Зниження собівартості є потужним методом покращення економічних показників виробництва та підвищення життєздатності підприємства.

3. Зменшення витрат на сировину в цілому позитивно впливає на економіку країни, коли ресурсозбереження має першочергове значення.

4. Зменшення собівартості продукції може стати суттєвою основою для зниження ціни, що, у свою чергу, покращить якість життя населення.

Для здешевлення виробництва доступно багато стратегій: це використання більш дешевих матеріалів, це вдосконалення виробничого процесу, автоматизація праці та скорочення працівників, усі ці методи співпраці з іншими компаніями, які виробляють комплектуючі, за меншою вартістю тощо.

Постійний технічний розвиток необхідний для зниження витрат. Додавання нового обладнання, складної техніки та автоматизація виробничих процесів, технології удосконалення та впровадження прогресивних видів матеріалів мають потенціал для значного зниження собівартості продукції.

Зниження собівартості продукції в першу чергу досягається за рахунок підвищення продуктивності праці у відділах праці. Із зростанням продуктивності праці знижується вартість праці на одиницю продукції, що призводить до зменшення питомої ваги заробітної плати в структурі витрат.

Ефективність боротьби за зниження собівартості обумовлена наперед підвищення продуктивності праці працівників, що за певних умов до економії заробітної плати. Давайте обговоримо витрати, за які витрати на оплату праці на підприємствах зменшуються при зростанні продуктивності праці. Збільшення виробітку на одну працю можна здійснити як технічними, так і організаційними заходами. У результаті норми виробітку, як правило, змінюється, а потім встановлюються ціни за виконану роботу. Збільшення виробництва можливо також за рахунок перевиконання встановлених норм виробітку без здійснення технічних і організаційних заходів. Як правило, темпи виробництва та ціни від цього не змінюються.

У першому сценарії, коли стандарти виробництва і ціни змінюються, компанія економить на робочій силі. Це викликало зниження ціни, що викликало

зменшення частки заробітної плати в загальній собівартості продукції. Однак це несправність до зниження середньої заробітної плати працівників, вжиті технічні заходи призводять до збільшення та обсягу виробництва при тих же затратах праці. В результаті виконання організаційно-технічних заходів разом із грамотним урахуванням правил виробництва собівартість рахунку за зниження відсотка оплати праці у виробничому підрозділі при одночасному збільшенні середньої заробітної плати працівників.

У другому сценарії, коли встановлені норми виробництва і ціни залишаються незмінними, вартість праці працівників у собівартості одиниці продукції не зменшується. Однак із зростанням продуктивності праці збільшується обсяг виробництва, що призводить до економії інших складових витрат, зокрема витрати на обслуговування та управління виробництвом [40].

І навпаки, підвищення технічної озброєності виробництва, що забезпечує впровадження нової, прогресивної техніки, механізацію та автоматизацію виробничих процесів, впливає на зниження собівартості; використання та застосування нових речовин і конструкцій; зміна технічних характеристик і дизайну виробів. Зниження собівартості може відбутися при застосуванні автоматизованих систем, комп'ютерів, удосконаленні та модернізації існуючого обладнання, зниженні собівартості. Витрати знижуються в результаті комплексного використання сировини, використання економічних замінників, збільшення використання витрат у процесі виробництва.

Позначається також підвищення ефективності виробництва та праці організації. Зниження собівартості може бути зумовлено зміною організації виробництва, методів і форм роботи. Ці зміни повинні супроводжуватися підвищенням спеціалізації, удосконаленням управління виробництвом, зниженням витрат, що зумовлено використанням основних фондів, підвищенням забезпечення матеріально-технічними ресурсами, зменшенням у транспортних витратах і діях інших сторін, що підвищують рівень організації виробництва та

праці. Зменшення поточних витрат здійснюється за рахунок підвищення утримання основного виробництва.

Суттєвого зниження витрат на оплату праці можна досягти за рахунок підвищення якості обслуговування та скорочення витрат робочого часу, а також зменшення кількості працівників, які виробляють якісний продукт. Завдяки забезпеченню використання основних фондів, зниженню витрат здійснюється за рахунок підвищення надійності та довговічності обладнання; вдосконалення планово-попереднього ремонту; централізація промислових методів ремонту, обслуговування та використання основних засобів.

Поліпшення матеріально-технічного забезпечення та використання матеріальних ресурсів виражається у зниженні норми витрат на сировину і матеріали, у зниженні їх вартості за рахунок зменшення потреб у заготівельних і складських витратах. Витрати на транспортування знижуються за рахунок зменшення витрат на сировину і матеріали, що постачаються на складах підприємства, а також знижується вартість транспортування готової продукції.

Крім того, на підприємствах можна втратити собівартість продукції за погіршення використання природних ресурсів; зниження вартості обслуговування; втрата продукції через брак та інші невиробничі витрати зменшення; промисловості та інших факторів (створення і освоєння нових цехів, виробництво і фабрика, підготовка і освоєння виробництва в цих діях об'єднаннях і підприємствах; ін. фактори).

Важливим кроком у зниженні собівартості продукції є визнання резервів, як поточних, так і внутрішніх. Поточні резерви призначені для порівняння результатів діяльності з планом і результатами попереднього періоду. Прийом витрат на виробництво внаслідок минулого і зниження вартості праці галузь збереження розкопується разом із збільшенням обсягу виробництва, збільшенням загальної суми фондів.

Тільки за науково-організованого нормування витрат можна виявити і використати резерви подальшого зниження собівартості продукції [20].

Найефективнішими методами зниження собівартості продукції є впровадження економічно технологічних інновацій, використання глобальних стратегій зниження витрат. Це ресурсозберігаючі технології, або економія, отримані від багаторічної кризи в українському товаровиробнику. Іншим не менш значущим елементом, який здешевить підприємство, є збереження всіх основних принципів ефективного розміщення виробничих ресурсів – скорочення шляху між виробником і споживачем, між виробництвом і сировинною базою.

У підсумку можна зробити висновок, що зниження собівартості є одним із першочергових завдань керівництва компанії, яке слід розглядати як пріоритетне в сучасному бізнес-середовищі. нові можливості для розвитку своєї діяльності. Здійснити це можливо лише для збільшення витрат виручки, що дозволяє інвестувати її в удосконалення техніко-технологічної складової, розвиток професійних працівників тощо. Витрати впливають на прибуток компанії, тому необхідно дослідити основні способи їх зменшення.

3.2 Ефективність зменшення собівартості продукції та збільшення прибутку підприємства як складових процесу раціоналізації витрат на виробництво продукції

Важливим аспектом при збільшенні прибутку підприємства та покращення ефективності виробництва є забезпечення зменшення собівартості продукції.

Розрахунки для кожного виду продукції повинні бути основою для розрахунку вартості на передбачуваний період. Для точного розрахунку собівартості продукції необхідно дотримуватись певної позиції розрахунків як за галузями, так і за видами продукції, за статтями витрат.

У попередньому розділі нами було розглянуто суми виробничої собівартості плодово-ягідної продукції на ТОВ Агрофірма «Пріма-Я» та встановлено, що найбільша виробнича собівартість належить продукції абрикос, це пояснюється тим, що даний вид потребує більших затрат на добрива та засоби захисту від шкідників, потребує більшого використання матеріалів, добрив, та роботи працівників.

Обчислимо планові витрати на виробництво 1 ц продукції абрикос на ТОВ «Агрофірма «Пріма-Я»» (табл. 3.1).

Таблиця 3.1 – Розрахунок планової собівартості 1 ц плодів абрикос

Показник	Значення показника	Витрати на 1 ц плодів	
<i>Статті витрат, тис. грн:</i>		грн	%
Витрати на оплату праці	384,6	36,5	9,6
Відрахування на соціальні заходи	98,1	8,0	2,1
Паливо та мастильні матеріали	1763,3	24,3	6,4
Добрива	3330,9	173,8	45,9
Засоби захисту рослин	224,2	13,9	3,7
Роботи і послуги		0,0	0,0
Витрати на ремонт необоротних активів	209,2	13,0	3,4
Інші витрати на утримання основних засобів	376,6	23,4	6,2
Інші витрати	858,6	53,4	14,1
Разом прямих витрат	2792,7	367,9	97,1
Загально виробничі витрати (3% від прямих витрат)	177,6	11,0	2,9
Усього витрат	5255,2	379,0	100%
<i>Вихід продукції, ц:</i>			
плоди	13774		
відходи (вміст – 50%)	725		
Витрати на плоди, тис. грн	2792,7		
Собівартість 1 ц плодів, грн	379,0		
Собівартість 1 ц відходів, грн	189,5		

Джерело: розраховано автором

Визначені суми відрахувань відносять на собівартість основної, супутньої та побічної продукції.

Загальновиробничі витрати включають витрати, пов'язані з виробництвом окремого виду продукції, і не входять до вищезазначених категорій витрат або плануються в розмірі 3% від загальної вартості.

Після визначення витрат за кожним видом документально підтверджуються кілька показників, загальна вартість основної, додаткової та супутньої продукції, а також 1 ц.

Ціна за вагу плодів абрикоса розраховується шляхом збільшення витрат на виробництво та збирання продукту на загальну масу повністю розвинених плодів.

Останнім кроком необхідно розрахувати економічну ефективність запланованого випуску продукції на ТОВ «Агрофірма «Пріма-Я»» (табл. 3.2)

Таблиця 3.2 – Основні економічні показники розвитку галузі на ТОВ «Агрофірма «Пріма-Я»»

Показники	У середньому за 2020-2022рр.	По плану	Відхилення (+,-) плану від факту
Зібрано продукції, т	62948	74195	11247
Собівартість, тис. грн	10507	8253,2	-2253,8
Виручка від реалізації продукції, усього, тис. грн	18182,5	22173,8	3991,3
Прибуток, усього, тис. грн	-2948,5	4920	7868,5
Виробничі витрати, усього, тис. грн	7255,5	5255,2	-2000,3
Рівень рентабельності	–	3,8	3,8

Отже, на основі проведеного дослідження, можна зробити висновок, що запропоновані заходи з приводу розвитку виробництва продукції на ТОВ «Агрофірма «Пріма-Я»» є ефективними. Про це свідчить збільшення основних показників, а саме:

- зростання кількості зібраної продукції на 11247 т;
- збільшення виручки від реалізації продукції на 3991 тис. грн;
- зростання прибутку на 7868 тис. грн;
- зменшення виробничих витрат на 2000 тис. грн.;
- підвищення рівня рентабельності на 3,8.

Таким чином, раціональне використання витрат на виробництво продукції підприємства сприяє зростанню доходу, підвищенню рівня рентабельності та економічно збалансоване управління собівартістю продукції.

ВИСНОВКИ

За економічним визначенням витрати — це вартість ресурсів, що використовуються в процесі виробництва (виконання праці, надання послуг). Витрати є основною складовою економічної діяльності, що призводить до кінцевого результату цієї діяльності: прибутку чи збитку. Вони впливають на ціну продукції, ставку податку та відрахування. Класифікація витрат має важливу роль в управлінні компанією, це особливо важливо для розуміння складових механізму управління. Це гарантує точне визначення собівартості продукції (товарів, проектів, послуг) та формування кінцевих фінансових результатів, що дозволяє підприємствам вести ефективну фінансово-господарську діяльність.

Процедура управління витратами на виробництво є багатограним процесом, який охоплює всі сторони господарської діяльності, першим кроком є постачання товарів, а завершальним – реалізація готової продукції. Інструменти управління витратами включають працівників, інформаційно-технічне, організаційне, методичне забезпечення управління витратами.

Вартість управління на підприємстві складається з реалізації всіх функцій, пов'язаних з управлінням об'єктом, включаючи вибір (або прийняття) стратегії, а також контроль за її реалізацією.

Основними підходами до формування системи управління витратами є традиційний, інноваційний, стратегічний, функціональний, екологічний та управління значимістю витрат, всі вони мають спільну мету, яка полягає у забезпеченні стабільності та успішної діяльності підприємства через детально організоване управління фінансовими ресурсами.

Об'єктом дослідження курсової роботи було обрано товариство з обмеженою відповідальністю «Агрофірма «Пріма-Я»» (далі – ТОВ ТОВ Агрофірма «Пріма-Я»), що знаходиться за адресою: с. Носківці, Жмеринський район, Вінницька область, вул. Центральна 5А

Розмір статутного капіталу підприємства складає 448 000,00 грн. Основним видом діяльності підприємства є: 01.24 Вирощування зерняткових і кісточкових фруктів Організаційно-виробнича структура господарства проста, що свідчить про нескладну ієрархію підприємства.

Під час проведення економічного аналізу підприємства, було встановлено, що у 2022 році відбулось зменшення суми активів та пасивів Товариства. Причинами негативної тенденції були: нестабільна ситуація в країні, погіршення стану економіки та початок повномасштабної війни, які вплинула на діяльність всіх суб'єктів бізнесу.

Аналіз динаміки основних фінансово-економічних показників ТОВ «Агрофірма «Пріма-Я»» дав підстави зробити висновок, що через складну фінансову, економічну та політичну ситуацію в країні у 2022 році, підприємство отримало значене зменшення доходів при зростанні витрат. Основним моментом стало отримання збитку від своєї основної діяльності.

На основі проведеного розрахунку рентабельності підприємства було встановлено, що у 2022 році підприємство було нерентабельним через отриманий збиток від своєї діяльності, тоді, коли у 2021 році прибуток становив 14820,8 тис. грн, та показники рентабельності були на високому рівні.

Загалом, за результатом проведеного організаційно-економічного аналізу можна стверджувати, що ТОВ «Агрофірма «Пріма-Я»» станом на 2022 рік веде неефективну підприємницьку діяльність, відбулось зниження обсягів виробництва, що призвело до отримання збитку вкінці періоду. Наразі, на етапі попереднього загального аналізу діяльності підприємства, присутні ознаки критичних тенденцій у веденні господарської діяльності підприємством.

На ТОВ Агрофірма «Пріма-Я» здійснюється багатoproфільне виробництво, а тому було проаналізовано динаміку собівартості основних видів продукції до якої належить: вирощування яблук, черешень та абрикос. Проведений аналіз динаміки виробничої собівартості 1 ц основних видів продукції засвідчив

зростання собівартості за всіма видами. Це відбулось в першу чергу через зростання вартості добрив, паливно—мастильних матеріалів, енергоресурсів та ін.

Виробництво продукції підприємства, з огляду на співвідношення вказаних показників, було сприятливим, особливо виробництво ягід черешні.

Аналіз витрат підприємства свідчить про те, що загалом відбулось зростання операційних витрат у 2022 році. У 2022 році матеріальні витрати підприємства збільшились у варісному виразі до 16687,4 тис. грн, при тому, що їх частка в загальній структурі витрат зменшилась та становила 61,5% порівняно з 72,2% у 2021 році. В цілому по сільськогосподарських підприємствах України даний показник у 2021 р. був дещо більшим і дорівнював 69,1 %.

Причинами отримання збитку та неефективності роботи підприємства у 2022 році були початок повномасштабної війни, зростання цін на пакувальні матеріали, удорожчання логістики, відсутність каналів збуту, несприятливі погодно—кліматичні умови, природна циклічність виробництва та ін.

Нами було запропоновано заходи, які сприятимуть удосконаленню ефективності управління витратами на ТОВ Агрофірма «Пріма-Я» аби забезпечити прибутковість Товариства в майбутніх періодах.

На основі розрахунку планових витрат виробництва продукції на ТОВ «Агрофірма «Пріма-Я» було оцінено ефективність виробництва на майбутній період та встановлено, що запропоновані заходи є ефективними. Про це свідчить збільшення основних показників, а саме: зростання кількості зібраної продукції на 11247 т; збільшення виручки від реалізації продукції на 3991 тис. грн; зростання прибутку на 7868 тис. грн; зменшення виробничих витрат на 2000 тис. грн.; підвищення рівня рентабельності на 3,8.

Таким чином, раціональне використання витрат на виробництво продукції підприємства сприяє зростанню доходу, підвищенню рівня рентабельності та економічно збалансоване управління собівартістю продукції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Артамонова Н., Артамонов Є. Сучасні методи оперативного та стратегічного управління витратами. *Зарубіжний досвід та українські реалії. Науковий вісник Одеського національного економічного університету. Сер.: Економічні науки*. 2015. № 232. С. 5–21.
2. Бабіченко В. В. Бюджетування в системі фінансового планування: дис. канд. екон. наук: 08.04.01. Київський національний економічний ун-т. Київ, 2015. 224 с.
3. Бірюков Є І. Управління витратами аграрного підприємства в умовах цифрових трансформацій. *Науковий журнал «ECONOMIC SYNERGY»*. 2023. № 2 (8). С. 48–61
4. Борисюк І. О., Семеняка Я. В. Формування системи управління витратами підприємства. *«Modern Economics»*. Електронне наукове фахове видання з економічних наук. 2017. №6 (2017). С. 15-23
5. Бутинець, Ф.Ф. Витрати виробництва та їх класифікація для потреб управління. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*. 2012. № 1. С.11-1
6. Васирина О.Р. Зниження витрат як чинник підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств. *Актуальні проблеми сучасного бізнесу: обліково-фінансовий та управлінський аспекти: матеріали IV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 22-23 березня 2022 р. Ч. 1*. Львів: ЛНУП, 2022. С. 130–132
7. Гриценко О. І. Екологічний облік: визначення перспектив та основних засад упровадження. *Економіка і суспільство*. 2016. № 2. С. 678–683
8. Довга А. О. Процес управління витратами як спосіб підвищення ефективності функціонування підприємства. URL:

[https://confcontact.com/2014_04_25_ekonomika_i_menedgment/tom2/19_Dovga.htm#:~:text=%20\(дата звернення 21.04.2024\)](https://confcontact.com/2014_04_25_ekonomika_i_menedgment/tom2/19_Dovga.htm#:~:text=%20(дата%20звернення%2021.04.2024))

9. Додовенко Н.С., Додовенко Н.С., Сухина Л.Д. Класифікація витрат як інформаційне джерело формування собівартості промислової організації. *Актуальні проблеми економіки*. 2020. № 12. С.168-177

10. Дідоренко Т. В. Сутність витрат як об'єкта бухгалтерського обліку *Молодий вчений*. 2015. № 1. С. 78–82

11. Захарченко Л.А., Жаданова Ю.О., Яцкевич І.В. Управління витратами: навч. посібник до практичних занять з курсу «Управління витратами». Одеса: ОНАЗ, 2009. 216 с.

12. Каришин Н. Бюджетування в системі управління підприємствами харчової промисловості. *Галицький економічний вісник*. 2022. № 1(34). С. 108–114.

13. Кучер М.М., Рябовол І.С. Показники ефективності управління виробництвом: організаційні аспекти. *Інфраструктура ринку*. 2019. Вип. 37. С. 299–303.

14. Краєва Я.В. Методи обліку виробничих витрат і калькулювання собівартості продукції. *Держава та регіони. Серія «Економіка та підприємство»*. 2017. №5 С.168-171

15. Крупка, Я. Д. Облік як основа контролю витрат за місцями їх виникнення та сферами. *Проблеми раціонального використання соціально-економічного та природноресурсного потенціалу регіону: фінансова політика та інвестиції : зб. наук. праць*. 2010. № 4. С. 168-179.

16. Кисіль Я., Кисіль М., Тітенко З. Рентабельність як основний показник ефективності управління активами підприємства. *Молодий вчений*. 2023. №9 (121). С 18-21.

17. Ляшенко Г. П. Витрати підприємства та управління ними. *Економіка та суспільство*. 2022. №45. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-27> (дата звернення 20.04.2024)

18. Ляшко І. І., Єременко О. М. Дослідження методів управління витратами на сучасних підприємствах. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2019. Вип. 4 (04). С. 163–166.

19. Маркіна І.А., Вороніна В.Л., Рудич А.І. Теоретичні основи управління витратами підприємства. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2020 р. № 4 (115). С. 140-147.

20. Назаренко С. А. Підходи до формування системи управління витратами на підприємстві. *Економіка та суспільство*. 2023. №57. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-57-40> (дата звернення 21.04.2024)

21. Нейтер Р. Стольнікович Г., Нів'євський О. Огляд збитків від війни в сільському господарстві України. Непряма оцінка пошкоджень. Перший випуск. 8 червня 2022 року. *Центр досліджень продовольства та землекористування KSE Institute, Міністерство аграрної політики та продовольства України*. URL: https://minagro.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/Damages_report_issue1_ua.pdf (дата звернення 10.05.2024)

22. Носань Н. С., Матухно Ю. С. Оптимізація витрат на рекламну діяльність підприємства. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія: Економічні науки*. 2019. Вип. 4. С. 94–100.

23. Олійник О.В., Бойко С.В. Проблеми співвідношення і класифікації «методів обліку витрат» і «методів калькулювання». *Вісник ЖДТУ. Економічні науки*. 2018. №3. С.158-168

24. Панасюк В.М., Ярошук С.В., Бобрівець С.В. Класифікація форм і методів обліку та розрахунку витрат виробництва (вітчизняний і зарубіжний досвід) науковий журнал 4. *Вісник Технологічного університету «Поділля»*. №4. 2019. С.242-249.

25. Попович П.Я. Економічний аналіз діяльності суб'єктів господарювання. *Тернопіль : Економічна думка*, 2019. 242-249 с.

26. Павлова С.І., Магнушевська Т.М. Метод Таргет-костингу як прогресивний метод цільового стратегічного управління витратами. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Ужгород. 2016. Вип. 10, част. 2. С. 56-58

27. Положення (стандарт) бухгалтерської звітності 16 «Витрати»: затв. Наказом Міністерства фінансів України від 31.12.99 № 318 URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00> (дата звернення 20.04.2024)

28. Рудніченко Є.М., Ядуха С.Й., Лісовський І.В. Перспективи використання нетрадиційних методів управління витратами на вітчизняних промислових підприємствах. *Економіка та регіон. Полтава*. 2015. Вип. 5. С. 40-46

29. Родіна О.В. Сучасні підходи до визначення сутності категорії «витрати». *Економіка та суспільство*. 2017. №9. С. 1181- 1185

30. Сас І. С. Система управління витратами агропромислових підприємств: основи формування та напрями удосконалення. *Стратегія економічного розвитку України*. 2022. № 51. 153–163

31. Себко Г. В. Шляхи зниження собівартості продукції. Світ наукових досліджень. Випуск 23: *матеріали Міжнародної мультидисциплінарної наукової інтернет-конференції (м. Тернопіль, Україна, м. Ополе, Польща, 24-25 жовтня 2023 р.) ГО “Наукова спільнота”, WSZiA w Opolu*. Тернопіль: ФО- П Шпак В.Б. 2023. С. 36–38

32. Самофатова В.А. Шляхи зниження витрат на підприємствах хлібопекарної галузі. *II Міжнародна науково-практична конференція «Глобалізація та розвиток інноваційних систем: тенденції, виклики, перспективи» 14-15 березня 2024 року*. С. 164-166

33. Скрипник М. І. Сутність витрат як економічної категорії. *Вісник ЖДТУ: Економіка, управління та адміністрування*. 2017. № 4 (50). С. 159–166
34. Томчук, О., Долінська, С., & Кабачій, Б. (2024). Фінансовий аналіз інвестиційної та інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств: шляхи удосконалення.. *Економіка та суспільство*. 2024. №59. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-70> (дата звернення 04.05.2024)
35. ТОВ «Агрофірма «Прима-Я». URL: <https://kurkul.com/karta-kurkuliv/2265-tov-agrofirma-prima-ya> (дата звернення 04.05.2024)
36. ТОВ «Агрофірма «Прима-Я». URL: https://youcontrol.com.ua/catalog/company_details/31743377/ (дата звернення 04.05.2024)
37. ТОВ «Агрофірма «Прима-Я». URL: <https://opendatabot.ua/c/31743377> (дата звернення 04.05.2024)
38. Чорній Б. І. Класифікація витрат підприємства як інструмент управління. *Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Серія: "Економічні науки"*. 2024. № 2. doi: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2024-2-9518>. (дата звернення 20.04.2024)
39. Чорна М.В., Смірнова П.В., Бугріменко Р.М. Управління витратами : навч. Посіб. Харків, 2017. 166 с.
40. Явтушенко О. С. Шляхи зниження собівартості продукції на підприємстві. *Ефективна економіка*. 2013. №4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1959> (дата звернення 09.05.2024)

ДОДАТКИ